

Vjersko-crkvena inkulturacija mladih u jugoslavenskom društvu

Špiro MARASOVIĆ

Budni imaju jedan jedini i zajednički svijet, a oni koji spavaju okreću se svaki k svome vlastitome (Heraklit, fr. 89)

Optimisti opet nisu imali pravo.

Ako realistična predviđanja, temeljena na spoznaji činjenične stvarnosti, nisu isto što i željkovana očekivanja temeljena na snovima — a poznato je da to nije isto! — onda moramo skromno priznati da je malo tko u nas predvidio ovako mučno stanje koje imamo pred očima, jer — »nitko ni sanjao nije...«. Na ovim prostorima, naime, kao da se glavnim društvenim tokovima prilazi poglavito snovima, tj. u nekom usnulom ili bar naglašeno pospanom stanju, tako da, kad nastupi vrijeme neizbježnoga buđenja, i java se nužno potvrđuje razočaranjem. I upravo to ponovno razočaranje najbolje pokazuje da san o kojemu je riječ nipošto nije puka metafora.

I Jugoslavija se, ako je vjerovati svim onim brojnim izjavama i zapisima, začela upravo tako nekako — u snovima. Prema tim izjavama, ona je — ni više, ni manje — nego: »ispunjenje vjekovnih snova svih naših naroda i narodnosti«, ali budući da (i ne samo prema Heraklitu!) svatko od spavača ima svoj vlastiti svijet, tako je i »Jugoslavija iz snova« jednoga morala nužno biti nešto sasvim drugo u usporedbi s »Jugoslavijom iz snova« nekoga drugoga, što je i razumljivo jer — svatko sniva svoje snove. Jugoslavija budnih ljudi, međutim, teško da bi mogla predstavljati ostvarenje ičijega sna, i to s jednostavnoga razloga što se društveno-politički snovi snivaju s tendencijom prema vlastitome idealu, dok se realno postojeća Jugoslavija, ovakva kakva jest, tj. konkretno jugoslavensko društvo, nalazi zbilja vrlo daleko od bilo kakva i od bilo čijeg ideala. Naprotiv, ona je u posvemašnjoj krizi: gospodarskoj, političkoj, socijalnoj, moralnoj, nacionalnoj i tko zna kakvoj još sve ne. I sad kad bi čovjek s pravom očekivao da će se odgovorni već jednom nad svim tim trijezno zamisliti, tj. da će svim onim prethodno krivim postupcima koji su nas do ovakvoga stanja i doveli konačno prići na nov, trijezan i budan način, nađu se ljudi (poput prof. Ivica Maštruka) koji Jugoslaviju opet — »sanjaju«. Pred neugodnom javom, dakle, oni opet bježe u san, san koji i opet ne može biti drugo doli (takva je narav sna!) — njihov vlastiti.

Nama teolozima to i ne bi bio predmet posebnoga zanimanja kad u toj i tako »snivanoj Jugoslaviji« ne bi postojala i katolička vjera i Katolička crkva: istodobno i kao snivani objekt, i kao pospani subjekt! Postoji i neka snivana, i neka usnula mladež! Ne možemo, naime, nijekati činjenicu da su ta krizna previranja i nas zatekla prilično nespremne i poprilično nevješte,

što znači da ni mi nismo bili dovoljno budni pri njihovu nastajanju, niti dovoljno aktivni pri njihovu sprečavanju. Kriza je, naime, i — vjerska!¹ Zbog toga, umjesto da eventualno zbog straha nad uvidom što se »ni naši snovi nisu ispunili« i mi pobjegnemo u neki moguće novi san — san i o našoj Crkvi, san o njezinu društveno-političkom okolišu, odnosno u san o mladima u Crkvi, oko Crkve i izvan Crkve — uputnije je stvarnosti budno pogledati u oči, kako bismo se onda s njome mogli i trijezno suočiti.

I

Budući da nas ovdje, u prvome redu, zanima odnos mladih prema ponudi katoličke vjere kroz njezin crkveni ustroj, i to u okvirima odnosno okolnostima postojećega jugoslavenskog društva, prvo što nam se nameće — bilo kao ono problematično, bilo pak kao ono poželjno i spasonosno — jest određena *kultura*.² Kultura je, naime, istodobno i življena stvarnost, i fenomenologija življenja te stvarnosti, kao i način njezinoga posredovanja. Kao takva, kultura je vlastita jednako pojedincu i grupi.³

Kao grupna stvarnost kultura je istodobno temeljni princip i grupne nu-tarnje homogenizacije i njezine vanjske diferencijacije. Naime, da nije usredotočena samo na izražavanje cjeline grupnoga života, već i na čuvanje njezinoga identiteta, kultura grupe podnosi samo onaj razvoj koji može pod-prijeti njezin vlastiti kontinuitet i potvrditi njezin vlastiti identitet. Za sve ostalo, tj. za neke eventualno revolucionarne promjene, za prodor nečega sasvim novog i sasvim drukčijeg, kultura grupe u pravilu nema razumijeva-nja, već, dapače, pred nečim takvim ona se zatvara i brani. Po tomu se vidi da je kultura grupe usmjerena naglašeno *konzervativno*, i to u najizvornijem smislu te riječi, tj. na čuvanje provjerenih vrijednosti i na njihovo razvi-janje isključivo u konvencionalnom smislu, za razliku, recimo, od kulture pojedinca koji u potrazi za novim, drukčijim i boljim nerijetko znade razbiti kulturne kanone vlastite grupe, iskačući iz njih van. Odatle onda sukobi iz-među grupe i pojedinca, odnosno sukobi između raznih kultura, ali odatle i potreba za dijalogom i međusobnim prožimanjem koje neće biti »kulturni imperijalizam«, već isključivo način međusobno boljega upoznavanja i uza-jamnoga obogaćivanja.

Ono što »Jugoslavija iz snova« uvelike zaboravlja jest činjenica da nacija nije samo politička već i *kulturna stvarnost* koja se u većine jugoslavenskih nacija bez vjersko-crkvenoga elementa nikako ne može pravo shvatiti, a ono pak što uvelike zaboravlja »Crkva iz snova« jest činjenica da, uza svu

1 Tom odnosu između društvene i vjerske krize prišao je na svoj način i prof. Srđan Vrcan u knjizi indikativnoga naslova *Od krize religije k religiji krize*, Školska knjiga, Zagreb 1986.

2 Pod pojmom »mladi« razumijevam uglavnom populaciju u životnom dobu između 18. i 25. godina života. S tim u vezi usp.: J. COLOMB, *Kateheza živomih doba*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1981, str. 17.

3 O *kulturi* tematski, progovorila je i Crkva službeno na Drugom vatikanskom saboru u *Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu*. U tom dokumentu kaže se i ovo: »Općenito riječ, kultura, označuje sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; čini sve čovječnijim društveni život, i to u obitelji kao i u cijelom građanskom društvu, moralnim napretkom i napretkom institucija; konačno, tokom vremena izražava, saopćuje i čuva u svojim djelima velika duhovna iskustva i težnje da služe napretku mnogih, dapače i cijeloga čovječanstva« *Gaudium et spes* 53.

duboku isprepletenost crkvene i nacionalne kulture, crkvena kultura niti jest, niti može biti isto što i kultura nacije, zbog čega joj se onda događa da u kriznim vremenima i ona sama puca po istim onim šavovima po kojima puca nacija.⁴ A budući da su i mladi danas napuknut šav, potrebno je skrenuti pažnju na neke činjenice.

1. *Vjera je već sama po sebi zasebna kultura, pa je stoga i Crkva zasebna kulturna grupa!* To treba utoliko jače naglasiti, ukoliko postoji veća opasnost od toga da se vjera shvaća i tumači samo kao »duša« neke kulture, što po sebi sugerira da bi onda kultura u odnosu prema vjeri bila nešto kao »tijelo«, što bi bilo zapravo nijekanje i same kulture u njezinom najdubljem biću: u njezinoj prvotno duhovnoj protegi. Međutim, niti je vjera nešto izvan kulture, niti je uopće zamisliva bilo kakva kultura bez neke svoje imanentne, pa bilo i ateističke vjere. Srž, naime, i os svake kulture jest njezina dubinska aksiologija, koja bar u nečemu mora biti posebna i specifična, što znači da i ljudi koji tu i takvu aksiologiju usvajaju interioriziraju je i nastoje da je u svojem životu konkretno izražavaju, predstavljajući i poseban kulturni krug, odnosno posebnu kulturnu grupu. A budući da je svaka vjera prvotno aksiologijski utemeljena, i kršćansku vjeru moramo promatrati kao posebnu kulturu, a Crkvu, tj. narod koji tu vjeru interiorizira i nastoji konkretno živjeti, kao poseban kulturni krug, odnosno — kulturnu grupu.

Crkva to ostaje i onda kada se u velikom stupnju integrirala u kulturu nekoga naroda ili nacije, ali ni teorijski nije moguće da se jedno *potpuno* prelije u drugo, i to jednostavno zato što tipične vrijednosti nacionalne aksiologije nikako ne mogu postati na isti, pa ni na sličan način i tipične vrijednosti crkvene aksiologije u toj istoj naciji. Književni jezik, naprimjer, jedna je od temeljnih kulturnih vrijednosti mnogih nacija, ali u čisto vjerskom pogledu on ne predstavlja posebnu, tj. *vjersku* vrijednost. Upravo zbog toga Crkva i nema neki svoj, »crkveni« jezik. Zapravo, njezina se inkulturacija i sastoji baš od toga da u sebe prihvati sve one nacionalne vrijednosti koje ona, kao Crkva, po sebi nema, a potrebni su joj kao nužan medij za njezino vlastito kulturno izražavanje unutar određene etničke odnosno nacionalne kulture. Upravo činjenica da Crkva može u sebe integrirati baš one kulturne vrijednosti koje inače dijele kulturne grupe a da pritom sama ničim ne ugrozi svoje vlastito kulturno jedinstvo, upravo to

4 Ne samo da jugoslavenski marksistički teoretičari nisu načistu s mjestom i ulogom vjere i Crkve u određenoj nacionalnoj kulturi, već nisu jedinstveni ni u prosudbi o naciji kao *kulturnoj* stvarnosti. Tako, naprimjer Edvard Kardelj piše: »Nacija je, dakle, specifična narodna zajednica, nastala na osnovi društvene podele rada epohe kapitalizma, na kompaktnoj teritoriji i u okviru zajedničkoga jezika i bliske etničke i kulturne srodnosti uopšte« (usp. E. KARDELJ *Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja*, Komunist, Beograd 1973, str. 35). I na drugom mjestu: »Nacija, kako je danas shvatamo, istorijska je socijalno-ekonomska i kulturno-politička pojava, nastala u određenim uslovima društvene podele rada« (usp. Predgovor drugom izdanju *Razvoja...*; citirano prema: Z. LEROTIĆ, *Nacija — teorijska istraživanja društvenog temelja i izgradnje nacije*, Kulturni radnik, Zagreb 1977, str. 23). Tu se prepoznaje Kardelj kao Slovenac za kojega je vlastita kultura jedan od glavnih elemenata nacionalne homogenizacije. Suprotno međutim piše Stipe Šuvar: »Nacija je viša, velika, složena etnička zajednica, što se formira u kapitalizmu i u socijalizmu, a temelji se na posjedovanju teritorija, književnog jezika kao općenacionalnog medija, na jedinstvu ekonomskog privređivanja u obliku nacionalnih ekonomskih interesa i nacionalnih ekonomija, na političkoj organiziranosti i integriranosti«, Usp. S. ŠUVAR, *Nacionalno i nacionalističko*, Marksistički centar, Split 1974, str. 23. Kod Šuvara, dakle, nema ni govora o tipično *kulturnim* elementima nacije.

najupečatljivije pokazuje kako te, naciji bitne vrijednosti, ne moraju i na području crkvenoga života imati jednaku ulogu.

Vrijedi, međutim, i obratno! Ni grupe, a to znači ni narodi, ni nacije, ne prihvaćaju vjersko-crkvenu kulturu »u paketu«, već joj — više ili manje — posvuda i uvijek prilaze s velikim smislom za selektivnost. Premda se pojam vjerske kulture ne iscrpljuje u moralu, ipak — budući da je moral njezin integralni dio — uzmimo kao primjer zapovijed ljubavi prema neprijatelju ili pak zahtijevani odnos prema materijalnom bogatstvu, što inače pripada u sam vrh kršćanske aksiologije pa onda, dakako, i kršćanske kulture. Ni od jedne nacije ili etničke grupe to nije prihvaćeno i interiorizirano na onaj način koji je vlastit (ili bi bar trebao da bude vlastit!) Crkvi i njezinoj kulturi. A razlog je sasvim jednostavan: dok Crkva ima samo jedan kult, onaj vrhunaravni, svaka grupa i nacija (pa i ona unutar koje možda u vjerskom pogledu postoji jedan kult!) poznaje bar dva: svoj naravni i jedan ili više vrhunaravnih.

Kultura naime uvijek vuče svoje korijene iz određenog *kulta*, tj. iz onih vrijednosti koje su u taj kult utkane i koje iz njega proizilaze. A budući da je jedini crkveni kult posadašnjenje golgotске žrtve, tj. sebedarja Isusa Krista u smrt zbog ljubavi prema grešnicima, i vrijednosti koje iz njega proizilaze nužno moraju nositi pečat skromnosti, sebedarja, praštanja..., kao i duboku svijest o vlastitoj grešnosti. Nije, naime, moguće istodobno i golgotски kult i kult vlastite pravednosti. Svaka grupa, međutim, neovisno o tome kojemu religijskom kultu pripada, uza svoj vrhunaravni gaji usporedo i svoj naravni kult, tj. kult same sebe u kojem se kao vrijednosti uvijek pojavljuju svijest o svojoj relativnoj nadmoćnosti i svijest o vlastitom, ničim doli tuđom zloćom protumačivom tragizmu. Zbog toga je grupa, različito od pojedince, u smrti Isusa Krista sklonija vidjeti metaforu vlastitoga pravedničkoga tragizma negoli se prepoznati među grešnicima zbog kojih je do toga i došlo.

Stoga bi bilo dobro, kad govorimo o *kršćanskoj kulturi*, praviti razliku između *kršćanske kulture u širem* i *kršćanske kulture u užem smislu*. *Kršćanska kultura u užem smislu* (a to je upravo ona na koju u ovom izlaganju mislimo!) izražava integralnu cjelinu (bar tendencijski!) kršćanske aksiologije, i u njezinoj teoriji i u njezinoj praksi, dok bismo *kršćansku kulturu u širem smislu* mogli shvatiti kao *kulturno-umjetnička dobra* u sklopu Crkve. Naime, svako kulturno-umjetničko dobro, tj. sve ono što je stvoreno u Crkvi kao zajednici, ili pak od nekih njezinih pripadnika, pa makar i za potrebe samoga kulta, ne mora odmah i bezuvjetno u najužem smislu biti izraz kršćanske kulture. Zamislivo je, naime, da netko sagradi i golemu, u arhitektonsko-umjetničkom pogledu vrlo vrijednu crkvu (dakle: i umjetnički vrijedno djelo, i još k tomu za potrebe kulta!), ali na temelju nekršćanskih motiva (bahatost i oholost, recimo) i s pomoću nekršćanskih sredstava (tlaka i pljačka, naprimjer). Jasno je da bi takva crkva pripadala kulturno-umjetničkim dobrima u posjedu Crkve, ali teško da bi mogla predstavljati spomenik kršćanske kulture.

Tako jasno lučenje između crkvene i svake druge grupe kulture, odnosno lučenje između kršćanske kulture u užem i širem smislu, nije, doduše, dio naše misaone navike jer ni okolnosti nisu odavna takve da bi bezuvjet-

no tražile takvo navikavanje! Bilo je, naime, vrijeme kad je takvo razlučiva-
nje bilo misaoni luksuz, i kao takvo više je ometalo nego podupiralo proces
kršćanske inkulturacije. No promijenila su se vremena pa valja mijenjati i
navike, jer mladi danas nipošto nisu »ponovljeno izdanje« svojih vršnjaka iz
nekog bližeg ili daljeg stoljeća.

2. *Nije svaka kultura spojiva s kršćanskom kulturom!* Ma kako da je to
samo po sebi razumljivo, i ma kako da je na neki način sadržano u onomu
što je već dosada rečeno, ipak, budući da uvijek novi pokušaji »pokrštava-
nja« svake kulture bez razlike nisu nepoznanica ni za opću Crkvu, ni za
ovu našu lokalnu, potrebno je to istaknuti na poseban način. Naime, zbog
panike nad pojavom masovne sekularizacije, s tendencijom konstituiranja
sekularizma kao nove i posebne kulture, umjesto ažuriranja kršćanske misli
i kršćanske prakse, primjećuje se sklonost podilaženju novonastalim prilika-
ma nauštrb i kršćanskoga kontinuiteta i kršćanskog identiteta. Doduše, ti,
da tako kažemo, »kulturni kompromisi« nisu nikakva novost u povijesti kr-
šćanstva; naprotiv, prije bi se moglo reći da su konstanta i da su na neki
način cijena koju Crkva mora uplatiti na ulazu u svaku naciju i nacionalnu
kulturu, tj. da pomiče naglaske svoje vlastite aksiologije kako ne bi pre-
agresivno upala u određeni kulturni prostor. Pa i ne samo da plati cijenu
ulaznice već je taj »kulturni kompromis« i »boravišna taksa« koju Crkva
mora plaćati danomice svakoj grupi ako ne želi da je ova istisne van.

Ali i ta cijena ima svoju granicu! Na jednu od njih upozorio je naprimjer
i sam Isus Krist kad je rekao: »Ne možete služiti Bogu i bogatstvu!« (Lk
16, 13). A to znači: ako kult Boga nije spojiv s kultom bogatstva, ni kulture
koje iz ta dva kulta proizilaze ne mogu međusobno biti kompatibilne. One
mogu — dapače, i moraju — ako su već tu, postojati jedna uz drugu, ali za
bilo kakav pokušaj »pokršćavanja« kulture u bilo kojoj njezinoj varijanti
(osobnoj ili kolektivnoj) Crkva jednostavno nema nikakav mandat. Sve što
Crkva u prilikama suživota dviju ili više međusobno nespojivih ili isključivih
kultura može i mora učiniti jest to da što je moguće reljefnije i pedantnije
razradi svoj vlastiti kulturni identitet i da ga ponudi kao svoju — alternati-
vu.

3. *Masovna kultura ne mora bezuvjetno biti i grupna!* Dok je pojam kul-
ture prvotno bio vezan, ako ne i isključivo, za grupu — a za pojedinca sa-
mo u grupi, tj. samo ako pripada određenoj grupi — i problem crkvene
inkulturacije odnosno kulturne koegzistencije rješavao se uglavnom tehni-
kama i na razini međugrupnog odnosa. Postoje, naime, veliki sustavi, kao
što su narodi, vjerske zajednice, ideologije i sl., koji međusobno komuni-
ciraju samo kao takvi, tj. samo kao *veliki sustavi*. A to znači da njihovi pri-
padnici, članovi ili sljedbenici — kao pojedinci! — dolaze sasvim u drugi
plan. Ako se, naprimjer, Crkva kao jedan *veliki sustav* uspije integrirati u
neki narod, tj. ako uspije pokrstiti taj narod u većini, a i narod je također
veliki sustav, pristup Crkve svakom budućem pripadniku toga naroda uglav-
nom je riješen, možda za duga stoljeća. Isto vrijedi i za pripadnike neke
ideologije: kad se nju »pokrsti« — otvoren je put do njezinih pojedinačnih
pripadnika. No ako su narod ili neka ideologijska sljedba zauzeli prema Cr-
kvi alternativni odnosno neprijateljski stav, oni su takvim svojim stavom
uvelike odredili i buduću držanje svojih pripadnika i sljedbenika, jer ni po-

jedinci s Crkvom ne komuniciraju pojedinačno, već, ako ikako mogu i gdje god mogu, posredništvom svojih *velikih sustava*.

S prodorom individualizma, međutim, nastaju duboke promjene: kultura prestaje biti tipično grupna osobina u kojoj pojedinac tek participira, već sve više postaje čisto individualna osobina i individualno opredjeljenje. Ona je to i morala postati jer individualizam, prema definiciji, odbacuje grupno i komunitarno kao vrijednosti, pa onda, logično, i onu kulturu koja je, prema definiciji, integrativni faktor upravo onoga što individualizam odbacuje. A to pak za Crkvu i njezino poslanje predstavlja sasvim novi problem i novu pastoralnu teškoću. To više što mladi, prema suvremenim istraživanjima u nas, pokazuju izrazitu tendenciju prema individualizmu kao osi svojega vrijednosnog sustava. No ako se individualizam tendencijski kod mladih javlja kao masovna pojava, to još nikako ne znači da oni, tj. takvi mladi, tvore ujedno i posebnu kulturnu grupu, jer novost pojave i jest baš to što individualizam može biti masovan, ali nikada i posebna grupa, a to onda znači: ni zasebni *veliki sustav*.

Mladi, dakle, stoje danas pred Crkvom velikim svojim dijelom pojedinačno: niti su cjelina za sebe, niti im se tako lako može prići preko neke druge veće cjeline. Nekadašnja uloga *kulturne sredine* prodorom individualizma sve se više sužava na individuum kao vlastitu *kulturnu monadu*, koju valja osloviti svaku pojedinačno i dopustiti da ona tebe pojedinačno oslovi.

II

Sintagma *jugoslavensko društvo* je dvoznačna. Premda se ona, u prvom redu, odnosi na politički režim koji vlada na području Jugoslavije, pod njom možemo razumijevati i populaciju koja živi na tom području. Ni u prvom ni u drugom smislu jugoslavensko društvo ne tvori neku zaokruženu i posebnu kulturnu cjelinu, ali i u prvom i u drugom smislu ima popriličan utjecaj na kulturnu stvarnost toga područja.⁵

Našavši se nakon 1918. godine u sklopu nove, dotada nepostojeće države, o kojoj njezini glavni tvorcima nisu »snivali iste snove«, brojni i međusobno više ili manje različiti narodi, sa svojim različitim povijestima, jezicima, religijama, svetinjama i svim onim što zapravo i tvori istinsku i autentičnu kulturu jednoga naroda već razvijenog u samostojnu naciju, doživljavaju pravi kulturni stres, pa čak i djelomični kolaps. Budući da je kultura uvijek i neko *pamćenje*, u prvom redu *kolektivno pamćenje*, država, koja nije mogla ponuditi nikakav zajednički objekt pamćenja kao moguću točku kristalizacije zajedničke kulture, za sebe nije našla drugi izbor doli da nastupi onako kako joj je nalagao njezin, tj. isključivo državni rezon: unitarističko-hegemonistički. Unitarizam je, naime, išao za tim da već postojeće kolektivno pamćenje pojedinih naroda ušlih u sastav nove države svede, ako je moguće, na nulu (budući da se baš zbog toga kolektivnoga pamćenja i homogenizirala posebna nacionalna svijest svakoga pojedinog naroda!), da bi ih što jače integrirala u novu državu, a hegemonizam je trebao na svim tim

5 Kao ilustraciju za kulturološki-političke muke u današnjoj Jugoslaviji usp. B. DŽUVEROVIĆ, *Spome kulture*, NIO »Univerziteteska riječ«, Nikšić-Beograd 1987.

razvalinama posebnih narodnih kultura proširiti i izgraditi kulturu brojčano najvećega naroda, tj. srpskoga. Srbija je, uostalom, i prije stvaranja nove države nekih Slavena na području Austro-Ugarske smatrana i propagirana kao jugoslavenski Pijemont, tako da se unitaristički zahtjevi i nisu odnosili na nju. Od nje se nije ni tražio, ni očekivao nekakav zaborav. Reakcija na to je poznata: dok se jedna brojčano neznatna grupa u svim jugoslavenskim narodima odazvala zovu politike i prihvatila vlastiti kulturni zaborav, većina je ipak reagirala kao ugrožena grupa, a to znači da se u sebe obrambeno zatvorila, sa sve većim i sve jačim stavljanjem naglaska na svoju posebnost i vlastitost.

Ono što je takvo stanje polučilo na području čisto vjerske kulture jest relativni vjerski indiferentizam, uz istodobno stavljanje natprosječno jakoga naglaska na *konfesionalnost*. Mišljenje, naime, tako različitih kultura s dotad ne baš prijateljskim kultovima kao da je sugeriralo neki zajednički vjerski minimum, uz istodobno oslobađanje od svega onoga što dijeli. A to što dijeli bile su konfesije, u prvom redu — *katolička* zbog svoje homogenizirajuće funkcije, poglavito unutar hrvatskoga naroda, a i kao neki trajni izazov pravoslavlju, koje se držalo — uz kosovski mit — za glavnu os srpske nacije. Tako je *konfesionalnost* od isključivo vjerske postala politička vrijednost prvoga stupnja. Prianjati uz određenu *konfesiju* unaprijed znači pripadati i određenoj naciji, i prije će se čovjek odreći vjere, nego konfesionalne pripadnosti. Proces je sličan i među Srbima i Crnogorcima, kao i među Hrvatima. Premda masovno i nekršćani, Srbi i Crnogorci za sebe će reći da su pravoslavci, a u Hrvatskoj i sada 30 posto »katolika« za sebe priznaje da ne vjeruju u Boga.⁶ Ni prilike u novoj Jugoslaviji u tome smislu nisu drukčije, osim što je dolaskom komunističke vlasti za vjersko-crkvenu kulturu nastupio novi otežavajući elemenat.⁷

Naime, premda brojčano malen, komunistički pokret — budući da se konstituirao u svoj vlastiti kulturni pokret, s vlastitom ideologijom i aksiologijom koje su apsolutno isključivale svaku vrhunaravnu vjeru, a, kao internacionalistički usmjeren, nije za vrijednosti nacije pokazivao neku posebnu sklonost i osjetljivost — došavši na vlast postao je novi, dodatni či-

6 Usp. Lj. PLAČKO, »Religijsko-crkvena identifikacija i praksa«, u zborniku *Religija i društvo*, Edicija Centra za idejno-teorijski rad GK SKH Zagreb, Zagreb 1987, str. 93.

7 I u novoj Jugoslaviji se očekuje »zaborav« vlastite kulture da bi se mogla izgrađivati ona zajednička. O tomu sasvim jasno i izričito piše Esad Ćimić: »Mi nismo imali sreću da imamo istu povijest oslobodilačke borbe, pa čak ni u trpljenju nismo bili svagda pod istom čizmom. Istorija, bar istorija Bosne i Hercegovine, ne može se naročito isticati. Tuđe vojnike lakše podnosimo, ako govore stranim jezikom. I jezik se ne može isticati. Od zajedničke teritorije više se isticala jedna rijeka koja je tekla posred života te cjeline. I slavenski jug ne treba mnogo isticati. Najbolje je počti, kažemo, od partizanskog. To je naša poema, smjelost revolucije ali i *tanak* sloj svijesti. I znanje nacije se stiče ponavljanjem. A mi imamo samo jedno *socijalističko* iskustvo u jedinstvu. Pozivanje na nacionalnu istoriju u jednoj zemlji kakva je naša kao na bitnu — naglašavam: bitnu — determinantu budućnosti nužno vodi razjedinjavanju. Osim ostalog, Jugoslaviju treba stvarati jednim pažljivim »selektivnim zaboravljanjem«. Samo je tu pitanje, naravno, šta zaboraviti? Jer se može zaboraviti upravo ono što treba *zapamtiti*«. Rasprava u zborniku *Klusno i nacionalno u suvremenom socijalizmu* 2, "Naše teme", Zagreb 1970, str. 616.

nilac erozije dosadašnjih kulturnih cjelina na ovom području.⁸ Za njih su i vjera i konfesionalnosti bile negativne vrijednosti protiv kojih se valjalo boriti. I borili su se na sve one načine kojima su raspolagali, i koje su držali mudrim i djelotvornim u danim okolnostima. Učinak te borbe jest kulturno-duhovni vakuum: mnogo su toga u ljudima uspjeli srušiti, ali nešto prikladno novo nisu uspjeli izgraditi. To, uostalom, već sasvim otvoreno priznaju i neki marksistički teoretičari.

Ako ovom duhovno-kulturnom vakuumu sada pridodamo:

- razočaranje unutar radničkoga pokreta zbog izostanka svega onoga što su obećavali vode toga pokreta prije rata, za vrijeme i poslije rata;
- opću eroziju morala;
- naglo bogaćenje bivših siromaha zbog otvorene mogućnosti rada i zarade na Zapadu;
- naglo siromašenje onih koji do jučer nisu bili sirotinja, zbog gospodarskoga kolapsa u Jugoslaviji;
- velika mogućnost izobrazbe;
- neuspjele reforme školstva koje su u znanstvenom pogledu devastirale cijele naraštaje;
- silna besposlica među mladima zbog nemogućnosti da nakon završenoga školovanja dobiju radno mjesto;
- praktična nemogućnost da se navrijeme riješi stambeni problem... i još mnogo toga, donekle onda dobijemo »krvnu sliku« kulture jugoslavenskoga društva u kojem su ugledali svjetlo dana današnji mladi ljudi. I tek na temelju tih činjenica možemo donekle nazrijeti zašto se oni odlučuju onako kako se odlučuju. Opredjeljuju se, doduše, vrlo različito, ali trend je više nego očit. Jer, vrijednosti za koje se mladi, prema najnovijim istraživanjima u Jugoslaviji, u postotku najviše opredjeljuju jesu:

1. *privatnost*;

2. *dokolica* — rasonoda i zabava po volji;

8 U nas se u pravilu izbjegava razlikovanje prema motivaciji sudionika drugoga svjetskoga rata na našem području. Premda je to, prema marksistima, bio istodobno i *narodnooslobodilački rat protiv okupatora i socijalistička revolucija*, oni ipak, kao po kratkom postupku, svim sudionicima rata pripisuju *revolucionarnu motivaciju*. Nešto od toga ima i u tekstu S. Vrcana: »Tu većinsku podršku (radnički pokret u nas, op. Š.M.) uspio je ostvariti i zadržati relativno dugo bar djelimice zahvaljujući činjenici da je taj pokret postigao i osvojio kulturnu hegemoniju u društvu te je nedvojbeno bio nosilac povijesne i kulturne inicijative u epohalnom smislu. Stoga se taj pokret uspio duboko ukorijeniti u širokim djelovima stanovništva« (S. VRCAN, *Od krize religije k religiji krize*, nav. izd, str. 151.) Zbog izostanka razlikovanja između onih koji su željeli biti i koji su bili samo borci NOR-a, a nisu htjeli biti, pa onda nisu ni bili socijalistički revolucionari, i Vrcanova tvrdnja o »dubokoj ukorijenjenosti radničkoga pokreta«, koji se nametnuo i za kulturnoga hegemonu, može se dokazati samo u onom djelu u kojem govori o »kulturnoj hegemoniji«, dok je sve ostalo proizvoljno. To pak ne znači da i ta kultura radničkoga pokreta nije ostavila traga u suvremenom jugoslavenskom društvu, ali ne tolikoga i takvoga kako se obično tvrdi. No i taj i toliki trag valja da uzmemo ozbiljno. Usporedi stoga i moj rad: Š. MARASOVIĆ, *Inkulturacija kateheze u socijalizam*, Kateheza I (1979) 2, Katehetski salezijanski centar, Zagreb str. 7-19.

3. *uspjeh u pozivu* — postati poznat u struci;
4. *materijalni položaj* — sigurnost građanskog života;
5. *samostalnost* — biti svoj gospodar i baviti se onim što se želi.

Vrijednosti privatnoga i osobnoga nalaze se, dakle, na prvome mjestu, dok se vrijednosti javnoga i političkoga, prema istim istraživanjima, nalaze pri samom dnu vrijednosne ljestvice mladih. Od prve je jasno da je spoznaja takvoga stanja, u prvom redu, morala biti šokantna za političare i odgojitelje u socijalističkom duhu, jer kultura socijalizma na prvo mjesto stavlja ipak ono što je zajedničko i društveno, pa čak i ono asketsko.⁹ Ali s takvim stanjem ne mogu biti zadovoljni ni oni koji su zainteresirani za nacionalnu kulturu, jer i ta kultura također ima *zajedničko* kao vrijednost, ako ne u vrhu kao socijalistička, a ono bar blizu njega. Konačno, ni Crkva ne može biti ravnodušna zbog takvih opredjeljenja mladih, jer individualističko-hedonistička kultura, prema kojoj kao da smjeraju takva opredjeljenja, stoji prema kulturi ljubavi i križa kao inkompatibilna alternativa. Da je tako, to pokazuje i sljedeći redoslijed trinaest interesnih područja mladih, prema spomenutom istraživanju u Jugoslaviji:

	<i>veliki interes</i>	<i>nikakav interes</i>
1. prijateljstvo i poznanstva	69,8%	2,4%
2. zabava i razonoda	57,7%	2,9%
3. rad i posao	54,1%	4,4%
4. seks i ljubav	47,8%	6,2%
5. škola i izobrazba	41,6%	6,5%
6. sport i sportska zbivanja	37,2%	9,8%
7. znanost i znanstvena dostignuća	30,9%	10,8%
8. umjetnost i kultura	27,3%	15,6%
9. tehnika i tehnička dostignuća	24,6%	14,9%
10. politika	15,8%	23,7%
11. nacionalna prošlost i sudbina matične nacije	16,7%	26,9%
12. vojska i vojne stvari	20,8%	33,9%
13. vjera i vjerska pitanja	12,7%	48,3%

Vrlo je znakovito da se za politička pitanja u prosjeku najmanje zanimaju mladi iz Slovenije (12%) i Hrvatske (16%), a najviše iz Makedonije, Crne Gore i Kosova (u rasponu od 30% do 35%, dok je jugoslavenski

⁹ Globalni pogled na religijsko stanje današnjih mladih donosi i Srđan Vrcan u prikazu »Mladi i religija danas«, zbornik *Religija i društvo*, nav. izd., str. 46-56.

prosjeck 27%).¹⁰ Što je manje zanimanje za politička pitanja, to je veće za područje privatnoga i osobnoga, tako da se mladi iz Hrvatske i Slovenije, koji pokazuju najmanji interes za politiku, nalaze u samom vrhu kad je riječ o privatnom životu. Taj se podatak ne bi smio nikako smetnuti s uma kad se govori o odnosu mladih prema Crkvi u nas, jer mladi iz Hrvatske i Slovenije, budući da je katolicizam u tim dvjema republikama dominantna vjera, predstavljaju najveći postotak te populacije s kojim se susreće Katolička crkva.

Crkva u nas stoji, dakle, pred fenomenom kulturnoga pluralizma, koji se zbiva djelomice kao posljedica unutarnjih procesa u već po sebi kulturno nehomogenom jugoslavenskom društvu, a dijelom kao reakcija na opća svjetska kretanja sekularističkoga predznaka. U kulturnom se pluralizmu Jugoslavija zapravo i začela; međutim, ono što je za Crkvu novo jest činjenica kulturnoga pluralizma i unutar same nacije, i to takvoga pluralizma kakav dosada nije bio poznat u značajnijem obliku. Iz različitih društvenih i političkih previranja i vrenja izronile su na svjetlost dana brojne i ne baš uvijek međusobno kompatibilne aksiologije, kao principi kristalizacije isto tako brojnih, ali ne i bezuvjetno kompatibilnih kultura. Prvi put u svojoj povijesti Crkva se u nas našla u kulturno razvaljenom prostoru, što joj, bez sumnje, uvelike otežava život i rad, osobito kad je riječ o mladima, jer se onom već postojećem pluralizmu kultura na ovim područjima pridružuje i nešto kao »kultura za privatnu upotrebu«, i to u masovnom obliku.

III

Budući da je Crkva dosada problem integracije u neku određenu kulturu, kao što je već rečeno, uglavnom rješavala interakcijom s *velikim sustavima* (Crkva i narod, Crkva i nacija, Crkva i ideologija i sl.), osnovno je pitanje koje traži odgovor u pravilu glasilo: kako se približiti i integrirati u to i to? A taj se odgovor pronalazio ovisno o slučaju, no gotovo uvijek Crkva je nastojala (postoji i iznimka, dakako) ozbiljno uzimati postojeće grupne kulture, odnosno, ako su one bile na vrlo niskom stupnju razvoja, sama ih je Crkva poticala i razvijala. Tako su, naprimjer, slavenski misionari sveta braća Ćiril i Metod slavenskim narodima podarili pismo, koje oni dotada nisu imali, kako bi im njihovim pismom mogli približiti kršćansku vjeru. U tom kontekstu valja onda gledati i svo ono razgranato školstvo diljem svijeta koje je Crkva pokretala i organizirala; sav onaj golemi karitas, sve bolnice i ubožnice, čime je obogatila mnoge narode i nacije. Ona tako postupa i danas gdje god je to potrebno i moguće — i treba da tako postupa! — ali to više nije svagdje ni potrebno, a ni moguće.

Kulturne promjene koje su se dogodile u onom dijelu svijeta na kojemu i jugoslavenski prostor predstavlja integralni dio Crkvi nameću potrebu obrnutoga pitanja; naime, ne više »kako ću se ja približiti nekome?«, već »što učiniti da se taj drugi približi meni?!«. Pred masovnom pojavom

10 Budući da se radovi o ovom istraživanju još uvijek nalaze u rukopisima, čekajući da budu objavljeni u obliku zbornika, ove sam podatke iznio na temelju recenzije za taj zbornik, koju mi je stavio na uslugu sam recenzent.

»privatnih kultura« Crkva, sve kad bi i htjela, ne može sebi dopustiti luksuz takvih i tolikih »kulturnih kompromisa« koji bi neizbježno vodili njezinom vlastitom kulturnom rasulu. Naprotiv, čini se da Crkva danas stoji pred neodgodivim zadatkom vlastite, crkvene, tj. vjersko-kulturne homogenizacije, kako bi mogla biti jasno prepoznata i od »kulturnih monada«. Kulturni kompromis je, doduše, i nadalje cijena inkulturacije, ali je ovaj put moraju plaćati oni koji žele biti kršćani i katolici, tj. sad je njihov zadatak da pomiču naglaske svoje vlastite aksiologije, ali tako da ničim ne ugroze onu crkvenu. Crkva ne mora više ulaziti u veliki sustav naroda i nacije — taj je zadatak već obavila. Ali budući da preko toga velikoga sustava naroda ne može više tako sigurno doći i do svakog njegova pripadnika, ona mora omogućiti da on pride njoj. Razumije se da razlog zbog kojega će taj pojedinac osjetiti potrebu da pride Crkvi sve više postaje isključivo vjerski, pa onda i crkvena kultura treba da se ponudi kao naglašeno crkvena i naglašeno vjerska. Ne kao da Crkva ništa drugo ne bi smjela nuditi, nego naprotiv — neka nudi sve što ima i neka nastoji imati što više, ali to drugo više ne može nadomjestiti izostanak onoga prvoga. Fascinantna učnost crkvenoga kadra u usporedbi s relativno neukim društvenim slojevima mogla je, naprimjer, u nekih ljudi ili u čitavim društvenim slojevima dispenzirati upitnost o čisto vjerskim vrijednostima kao što su Bog, sveto i sl. To se jednostavno pretpostavljalo. Danas, međutim, to više nije moguće. Budući da je civilno društvo već potpuno uzelo u svoje ruke sve ono zbog čega je Crkva mogla na neke društvene slojeve fascinantno djelovati (i školstvo, i zdravstvo, pa velikim dijelom i socijalnu skrb), što je po sebi pozitivno, Crkvi iz dana u dan ostaje sve više čistoga prostora za njezine vjersko-crkvene vrijednosti. A redosljed onih najvažnijih i najosnovnijih trebao bi, prema momu mišljenju, da bude ovaj:

1. *Bog!* Netko će možda reći da je to i dosada bilo tako. Bilo je, nema sumnje da je bilo, ali u najširim slojevima pučanstva nije baš uvijek jasno o kojem i o kakvom je Bogu riječ. Ovisno o strani s koje je vjeri prijela opasnost, i sam je Bog — kao sadržaj, kao stvarnost i kao misterij — mijenjao svoje osobine. Pred naletom sustavnoga ateizma, koji je od posljednjega rata naovamo — čas blaže, čas snažnije — drmao ovim prostorima, glavno je bilo zastupati »Boga kao takvoga«, jer upravo se na njega »kao takvoga« okomila ateistička propaganda. A »Bog kao takav« vrlo je blizu onomu »nešto postoji«, i vjera u »Boga kao takvoga« vrlo je blizu vjeri u »nešto postoji«, što je premalo i za kršćansku vjeru i za kršćansku praksu.

Osim toga, suočeni s neposrednom blizinom islama, kršćani su morali braniti božanstvo Isusa Krista kao svoju bitnu i specifičnu razliku. No svijest o istini da je Isus Krist Bog — što po sebi izražava bit kršćanstva — mora se zbog kršćanske prakse izraziti: Bog je Isus Krist! Postoji, naime, opasnost od toga da jednostavnim naglašavanjem Kristova božanstva sve ono inkarnatorsko i konkretno u osobi Isusa Krista bude lagano usmjereno u neka daleka prostranstva božanskoga bića, te, umjesto da preko Krista Bog bude nama bliz, i Krist postaje dalek kao što je i Bog u zamislama ljudskim. Za teologiju je, dakle, važno naglašavati da je Isus Krist Bog, a za konkretni ljudski život je potrebno naglašavati da je Bog Isus Krist. Jer bez

kristocentričnosti nema ni prave kršćanske duhovnosti, ni njezinih adekvatnih plodova na koje zapravo i mislimo kad govorimo o *kršćanskoj kulturi*.

Ne treba posebno ni da naglašavamo kakve sve pomake na području vjerske kulture sa sobom donosi taj pomak s teocentričnosti prema kristocentričnosti. Ne samo da duši donosi mir »koji svijet ne može dati«, ne samo da u čovjeku ubija strah, a strah je muka, kako kaže Sv. Ivan (1 Iv 4, 18); ne samo da čovjeku otvara božanska obzorja i put u pravu mistiku već mu i na području konkretnoga djelovanja uvelike pomaže pri donošenju pravih odluka i pri zauzimanju jasnih stavova. Dok Bog nije postao čovjek u Isusu Kristu, čovjek je mogao i morao nagađati što u pojedinim okolnostima od njega očekuje Bog, no nakon riječi i djela Isusa Krista to je nagađanje, tj. ta je neizvjesnost svedena na minimum. Osim toga, budući da Isus Krist nije samo most preko kojega čovjek odlazi Bogu već i most preko kojega Bog silazi čovjeku, i naglasak u duhovnosti od tjeskobnoga »spremanje na smrt« prelazi u radosno sudjelovanje u radu za kraljevstvo Božje na Zemlji.

2. *Crkva!* Katolička Crkva u Jugoslaviji jedna je od triju velikih konfesionalnih zajednica (uz Pravoslavnu crkvu i Islamsku vjersku zajednicu) koje su u sklopu nacija u kojima žive imale nezamjenjivu ulogu nacionalnoga homogeniziranja. One su tako na neki način postale, bar kod velikoga dijela pučanstva, ujedno i nacionalni simboli, što za vjersku kulturu može imati podjednako pozitivno i negativno značenje, ovisno o okolnostima. Ako zanemarimo politizaciju konfesionalne pripadnosti koja dolazi od ljudi i sustava izvan crkvenih redova, jedna od glavnih teškoća za pravu eklezijalnu kršćansku kulturu na ovim područjima, koja proizlazi iz te jedinstvene isprepletenosti između Crkve i nacije, jest ta što je Crkva u trajnoj opasnosti i napasti od toga da djeluje jednosmjerno. Naime, budući da uvijek iznova dolazi do sukoba između, recimo, srpskoga i hrvatskoga naroda, razumljivo je da i Crkve budno gaje patriotizam kao posebnu vrijednost. Ali, budući da je ta rodoljubna fronta trajno živa, događa se da osiromaši, pa i zamre ona proročka fronta u odnosu prema vlastitoj naciji pa postoji opasnost od toga da se Crkva svede na obični nacionalni servis u sakralnoj odori. Ta je opasnost, doduše, veća u Pravoslavnoj (zbog njezina nacionalnoga ustroja), nego u Katoličkoj crkvi, koja je, prema definiciji, nadnacionalna, ali, sklonost »pariranju«, tj. sklonost prema nekakvoj nacionalizaciji Crkve, kao reakcija prema pravoslavlju, postoji i u nas.

Takva tiha »nacionalizacija Crkve« ogleda se, među ostalim, i u selektivnom pristupu porocima vlastitoga naroda, ali ne toliko prema teologijskom načelu, koliko radi nacionalnoga probitka. Kad, naprimjer, netko neusporedivo češće i žestije govori o poroku tzv. bijele kuge nego, recimo, o psovci protiv Boga, koja je inače vrlo raširena, onda je jasno da žestina govora protiv prvoga poroka nije toliko u revnovanju za Božju stvar, tj. u borbi protiv grijeha, jer je to grijeh i zlo, već u revnovanju za narodnu stvar, budući da zbog »bijele kuge« narod izumire, a zbog psovke ne, bar ne na isti način. Takvim i sličnim postupcima Crkva u očima svakoga kritičkog čovjeka, osobito pak u očima mladog kritičkog čovjeka, gubi vjerodostojnost legitimacije kao, u prvome redu — *Božjega naroda*.

Ili: jedva da bi koga mogla uvjeriti propovijed o grešnoj naravi svakoga čovjeka i o činjeničnosti grijeha, pa onda, s tim u vezi, o potrebi obraćenja, kajanja i pokore ako bi grupno i kolektivno djelovanje tih pojedinačnih grešnika — kad je o vlastitoj grupi riječ! — uvijek bilo tumačeno kao ispravno i dobro. Kao primjer za takve promašaje ne moramo odmah uzimati međunarodna i međunacionalna prepucavanja, u kojima, začudo, vjernici u jednoj naciji uvijek misle gotovo isto kao i nevjernici u njihovoj naciji kad je riječ o svadi s nekim drugim, već možemo uzeti i ove naše svakodnevnice grupne podjele i svađe, koje su inače već vjersko-crkveni folklor Crkve u Hrvata. Zanimljivo je da, premda znamo da nije krštena grupa, nego pojedinac, ipak u interpretaciji konfliktnih zbivanja dopuštamo mogućnost da pogriješi kršteni pojedinac, ali ne i nekrštena grupa. Grupa — vlastita, dakako — uvijek ostaje bezgrešna. A budući da grupe ipak tvore pojedinci, koji su usto listom i grešnici, bit će da i onaj tko na tako neuvjerljiv i na tako nedosljedan način pristupa problemima ni sam mnogo ne vjeruje ni u grešnost pojedinaca. Jer zbroj pojedinačnih grešnika nikad ne tvori bezgrešnu naravnu grupu, ali bezgrešna grupa razlaže svoju pravednost »po glavi« svojim pripadnicima! Takva neuvjerljivost u riječi i u djelu ne može računati na privlačnost kod mladih koji su razočarani svim mogućim lažima.

3. *Sveto!* U svojoj najnovijoj knjizi *Povratak svetoga* splitski sociolog religije Jakov Jukić vrlo upečaljivo govori o suvremenoj masovnoj pojavi potrage za svetim, i to ne samo kao osobe ili predmeta, već i kao ozračja u kojem su onda i te osobe, ti predmeti, odnosno sveti čini na pravi način pastoralno učinkoviti. »Ne stvori li se dakle« — piše on — »sociološki prostor u kojem će masovna religioznost biti moguća, može se dogoditi da svijet ispadne manje ljudski nego se to očekivalo.«¹¹

Budući da je samo Bog svet, i da je svetost njegova izvorna osobina, a svi su drugi to samo toliko koliko participiraju u njegovoj svetosti, odnosno, ako je o stvarima ili činima riječ, samo toliko koliko su prema Bogu usmjereni i k njemu vode, jasno je da ta masovna potraga za svetim krije u sebi zapravo potragu za samim svetim Bogom te očekivanje da će ga zateći u određenoj konkretnoj blizini. To je očekivanje potpuno na tragu crkvenoga zadatka, jer Crkva mora biti upravo sakrament uprisutnjenja svetoga Boga. Zbog toga je *sveto* temeljna i osnovna kršćanska vrijednost i glavna os prave kršćanske kulture. Ta os zrači odgovarajućim ozračjem koje zatim vjernicima olakšava i akciju i kontemplaciju na ispravan način.

Međutim, zahvaćena procesom sekularizacije, Crkva je na tom području — u svjetskim razmjerama i u nas — već pretrpjela golemu štetu. Kao da je došlo do nekakvoga razlaza između etike i svetoga (kažu: »Važno je biti čovjek!«, uz ispuštanje onoga »na sliku Božju«); između estetike i svetoga (neke su crkve naprimjer građene u takvom duhu da vjernika prije tjeraju van nego što ga potiču da se zaustavi i da se pred prisutnim Bogom sabere); između duhovnosti i svetoga (važno je samo spasiti dušu »tamo«, a ne i uprisutniti svetoga Boga »ovdje«, što i jest sadržaj kraljevstva Božjega na Zemlji).

11 J. JUKIĆ, *Povratak svetoga — rasprava o pučkoj religiji*, Crkva u svijetu, Split 1988, str. 64.

Sveta mjesta, u prvome redu crkve, u nekim su krajevima — zbog svojih umjetničkih vrijednosti — uvelike degradirane na muzeje i izložbene prostore za čiju svetost i njoj pripadajuću čednost gotovo da nitko ne brine. Druga pak sveta mjesta, tj. središta masovnoga hodočasničkog okupljanja znaju prejako zaudarati po komercijalizaciji i uslužnom formalizmu, tako da u mnogima pobuđuju odbojnost i sablazan. Pristup svetim ljudima opet znade biti takav da se u njima — ako je tako — više divimo »našem čovjeku«, nego Božjoj svetosti u njemu. Osim toga, postoji neka svojevrsna i apriorna selekcija svetaca, živih i mrtvih, i to prema ključu koji nipošto nije svet. U toj selekciji najlošije prolazi onaj tip sveca kojega je Bog obdario naglašeno proročkom karizmom, budući da takvi običavaju malo jače nagažiti na kurje oko konformizma. Štoviše, i sveta služba, svećenička i redovnička, poprima sve više obrise profane službe pri čemu se zbog formalizma i birokratske prezatranosti *sveto* više *činovnički administrira* nego *proročki demonstrira*. O svetom vremenu, o svetim danima da i ne govorimo; oni su u tolikoj mjeri iščezli iz konkretnoga života da je i prava svečanost (a to nije isto što i zajedničko veselje!) doista postala prava rijetkost.

Zbog toga, ako je istina, kako tvrdi J. Jukić, da smo svjedoci *povratka svetoga*, ni Crkva nema prešnijega zadatka od intenzivnijeg i kolektivnog *povratka svetomu*, kako bi mladi, o kojima je riječ, u njoj našli pravu adresu kad se po Božjemu nadahnuću upute u potragu za svetim.

4. *Zajedništvo!* Zbog teorijski nejasne granice između *jedinstva* i *unitarizma*, zbog koje onda ni praksa nije pošteđena od unitarizma, u Jugoslaviji se sve češće čuju zahtjevi (osobito iz Slovenije), za preformulacijom parole *bratstvo* i *jedinstvo* u *bratstvo* i *zajedništvo*. Budući da se mi u Crkvi ne običavamo služiti parolama, nemamo potrebu za takvim preformulacijama, no ipak su te tri svetinje ovoga političkoga sustava, tj. »bratstvo«, »jedinstvo« i »zajedništvo« kad se ispravno shvate, ujedno i svetinje eklezijalnoga života i njegove kulture.

Temelj bratstva i zajedništva u Crkvi jest njezino jedinstvo: »Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu!«, kaže Sv. Pavao (Gal 3, 28). A prototip toga jedinstva jest sam trojedini Bog: jedan je Bog, ali su osobe tri! I druga božanska osoba Isus Krist: jedna je osoba, ali su naravi dvije! Dakle, crkveno jedinstvo ne samo da različitosti dopušta već ih i pretpostavlja. I baš na tim postojećim razlikama koje ne dovode u pitanje osnovno jedinstvo temelji se i mogućnost i potreba za zajedništvom. Zajedništvo, prema tome, ne potire drugu osobu ili drugu grupu u onomu u čemu je ona druga i drukčija, jer i samo živi od te *drukčijosti*, budući da bez nje ne bi bila moguća ni ljubav kao uzajamno darivanje samoga sebe. Zajedništvo u Crkvi, dakle, prema svojoj je definiciji nijekanje bilo kakva unitarizma, bilo kakva sakaćenja druge osobe u njezinoj osobnosti i druge grupe u njezinoj vlastitosti. Zbog toga se samo u zajednici osoba i može pravo razvijati kao — *osoba*.

Ako pretpostavimo da je individualizam samo izopačeni personalizam, i da, kao takav, buja osobito u okolnostima onemogućenoga personalističkoga razvoja, onda smijemo pretpostaviti i to da pravo shvaćeni i pravo življeni katolicizam odnosno ispravno shvaćeni i prihvaćeni kršćanski personalizam u sveukupnosti crkvenoga života u nas može jedini predstavljati djelotvornu branu daljnjem razvoju individualizma unutar vjerskih

redova i biti jak poticaj da se od njega odvrte oni koji se njemu sve više i sve češće obraćaju. U tako shvaćeno zajedništvo, međutim, u nas se još uvijek »ne investira«. Ne samo da to zajedništvo ometa onaj naš tipični kampanelizam, onu golemu zatvorenost u »svoju župu«, »svoju biskupiju«, »svoj samostan«, »svoju provinciju«, »svoj red«, »svoj kraj«,... već ometa i sklonost duhovnoj i intelektualnoj ekskluzivnosti, kao jednom od glavnih razloga, uz onaj teritorijalni, našega posvemašnjega grupašenja. Nisu stvoreni prostori slobode, gdje svatko može iskreno i pošteno iznijeti sebe, svoje misli i probleme, bez straha da će zbog toga snositi neugodne posljedice. Na razini institucije nisu stvoreni kanali kojima će se *svaka* iskrena, pametna i poštena misao dovući do »izvršnih organa«, tj. do onih koji su dužni da pažljivo skupljaju svo duhovno bogatstvo i da mu konkretnim odlukama stvaraju prostore rascvata i rasta. A vidjeli smo, zbog uvida da u ovom i ovakvom društvu pojedinačno ne znači ništa, mladi okreću leđa i društvu i politici, tražeći bar mali krug prijatelja u kojem će ipak biti prepoznati i prihvaćeni i kao osobe. Ne mislimo valjda da će se ti i takvi mladi tek tako okrenuti Crkvi, u kojoj, kao ni u društvu, pojedinačno opet ne bi značili ništa.

* * *

Kad su se ono učenici Isusovi svu noć trudili, a ništa nisu ulovili, reče Isus Šimunu: »Izvezi na dubinu, i bacite mreže za lov« (Lk 5, 4). Učiniše tako i uloviše mnogo riba. Ako bismo poziv Isusov na »dubinu« shvatili i protumačili kao poziv na *intenzivni ribolov*, za razliku od onoga *ekstenzivnoga poplićaku*, i ako bismo i jedno i drugo uzeli kao paradigmu za problem o kojem mi ovdje razmišljamo, zaključili bismo tada da i uspješnost u, da tako kažemo, našoj crkvenoj kulturnoj proizvodnji ovisi o pravodobnom prijelazu s ekstenzivnog na intenzivni rad. I to baš, u prvome redu, ako je ta crkvena »kulturna proizvodnja« usmjerena na moguću inkulturaciju mladih u vjeru i u Crkvu. Ovo izlaganje i nije imalo drugi smisao doli da upozori upravo na to.

RELIGIOUS-CHURCH INCULTURATION OF YOUNG PEOPLE IN THE YUGOSLAV SOCIETY

This article concerns the relation of young people to the offerings of the Catholic church as organized within the existing structure. National culture is differentiated from Church culture. An individualistic attitude towards life often causes young people to be outside the well established cultural currents.

The author believes that the dreams upon which Yugoslavia was founded are not in accord with the actual conditions and as such have experienced a cultural collapse. Religious denominations are not merely a matter of beliefs but also of politics.

The Church had been allowed only a narrow sphere of activity in socialist Yugoslavia but was liberated in its spiritual activity. In order to attract young people, it would need to emphasize the following values: 1. God as a person: God is Jesus Christ; 2. The Church as God's people: from patriotic functions to prophetic signs; 3. Holiness as the presence of the Holy God; 4. The congregation as the opposite of excessive individualism.